

היעד הבא של הסטודנטים: רפורמה במערכת ההשכלה הגבוהה

דו"ח התנועה לאיכות השלטון שיזמה אגודת הסטודנטים באוניברסיטה העברית, מוכיח לטענתם כי הניהול הקיים פוגע בהם ■ במקום לקצץ במשכורות ובנסיעות לחו"ל של המרצים, מקצצים בשעות תרגול ובמלגות"

07:11 02.03.2012 מאת: **ליאור דטל**

<< לפני כשלוש שנים, לקראת סוף התואר הראשון שלו בפילוסופיה, כלכלה ומדעי המדינה (תוכנית משולבת) באוניברסיטה העברית, החליט יובל אדמון שנמאס לו. כבר במהלך לימודיו הוא ניסה לברר מדוע הוחלט לקצץ בשעות התרגול לסטודנטים, אבל לא הצליח לקבל תשובה ברורה. "בשנה הראשונה ללימודים היו לנו שעות תרגול ועבודות, אבל בשנה השנייה כבר כמעט שלא היו שעות תרגול, ובשנה השלישית אפילו לא קיבלנו עבודות, כי פשוט לא היה מי שיבדוק אותן", הוא הזכיר.

ב-2010, במהלך שנתו הראשונה ללימודי תואר שני במדיניות ציבורית באוניברסיטה העברית, כשנבחר אדמון ליו"ר אגודת הסטודנטים באוניברסיטה, הוא פנה שוב ושוב להנהלת האוניברסיטה בנושא זה, אבל התשובות לא סיפקו אותו. "הנהלה תמיד אמרה שאין מספיק כסף", הוא מספר, "אבל האמת היא שאנחנו לא יודעים מה האוניברסיטאות עושות עם התקציבים שהן מקבלות. ניסיתי לקבל מידע, אבל היה קשה לקבל תשובות. התחושה שלי היתה שהאקדמיה מתנהלת כמו מערכת סגורה בין חברי הסגל, ובסוף הסטודנטים נפגעים".

בסוף 2010 פנה אדמון לתנועה לאיכות השלטון במטרה ללחוץ על מוסדות ההשכלה הגבוהה לחשוף את הנתונים הכספיים והניהוליים שלהם, שאותם חש שהם מעוניינים להסתיר. בתנועה שמחו על הפנייה - ויצאו למסע שנמשך כמעט שנה, ובמהלכו שקדו על דו"ח מיוחד. נדמה כי כותרתו הארוכה של הדו"ח אומרת הכל: "כרוניקה של התעלמות: איך הצליחו האוניברסיטאות לחמוק מן הניסיונות לשפר את המבנה הניהולי שלהן". הדו"ח בוחן מה עלה בגורל שורה של המלצות מחייבות לשינויים במוסדות הניהול של האוניברסיטאות - המלצות שניתנו לאוניברסיטאות כבר ב-2004, במסגרת דו"ח הידוע בשם מסמך גרוסמן (על שמו של יו"ר הוועדה לתכנון ותקצוב לשעבר של המועצה להשכלה גבוהה, פרופ' שלמה גרוסמן). המועצה להשכלה גבוהה (מל"ג) קבעה שההמלצות יחייבו את המוסדות ויהיו תנאי להכרה בהם כמוסד להשכלה גבוהה המעניק תארים - ושאי יישומן עלול להביא לשלילת תקציבים מהם. האוניברסיטאות היו אמורות ליישם את כל המסקנות עד 2005, אך מבדיקת התנועה עולה כי שמונה שנים לאחר מכן, מעט מדי שינויים בוצעו - בעיקר בשל שורה של פשרות שערכה כל אוניברסיטה מול מל"ג.

התנועה לחופש המידע שלחה את הדו"ח לפני כחודשיים לחברי המל"ג, אך המועצה עדיין לא קבעה מועד לדיון בדו"ח. מהמועצה להשכלה גבוהה נמסר: "הדו"ח נמצא בבדיקה של הדרגים המקצועיים, ונדון בו בהמשך רק לאחר סיום הבדיקה".

אדמון, 28, הוא כיום אחד משני נציגי הסטודנטים במל"ג וגם מנכ"ל הסדנה לידע ציבורי - פרויקט שמטרתו להנגיש את תקציבי המדינה ומשרדי הממשלה לציבור. הוא וחבריו באגודת הסטודנטים באוניברסיטה העברית אינם מסתפקים בהמתנה לדיון במל"ג. אחרי שהסטודנטים הוכיחו בקיץ האחרון שהם כוח משמעותי שלא ניתן להתעלם ממנו - והניעו את תנועת המחאה החברתית הגדולה ביותר שקמה בישראל - מקווים כעת אדמון והאגודה להוכיח שהם מסוגלים להיאבק גם על דמותה של האקדמיה הישראלית. חרם הוא אמנם לא צעד רלוונטי במקרה הזה - בכל זאת, לא מדובר בגבינת קוטג' או בחטיף פסק זמן - אבל לאדמון ולחבריו יש נשימה ארוכה, והם מתכוונים לצאת למסע ארוך - שבסופו, הם מקווים, האוניברסיטאות יאלצו לקבל על עצמן כללי שקיפות ולקחת את הסטודנטים בחשבון.

האוניברסיטאות מתעלמות

בדיקת התנועה לחופש המידע, שהתבססה על חוקות האוניברסיטאות, מעלה כי כמעט כל הסעיפים במסמך גרוסמן, שמטרתו היתה להבטיח שדרת ניהול היררכית ומבנה ניהולי אקדמי ברור, לא הוטמעו (ראו גרף). כך למשל, הדרישות להגביל את מספר החברים בוועד המנהל ל-25 ובסנאט ל-71 לא יושמו ברוב האוניברסיטאות; גם הדרישה להגביל את שיעור חברי הסגל האקדמי בחבר הנאמנים לא יושמה בכלל, וכך גם ההמלצה למנות ועדת ביקורת, מבקר פנים ורואה חשבון. הדרישה לאפשר לסטודנטים להשתתף ולהצביע בוועדים המנהלים של האוניברסיטאות מיושמת רק באוניברסיטאות בן גוריון וחיפה, וגם הדרישה לייצוג הסטודנטים בסנאט האוניברסיטאות לא מיושמת ברוב האוניברסיטאות.

השינוי המרכזי באוניברסיטאות בעקבות דו"ח גרוסמן היה עיגון סמכותו של

הוועד המנהל, שבו קיים רוב לנציגי ציבור, כבעל הסמכות הגבוהה ביותר בניהול השוטף של האוניברסיטאות. בוועד יש נציגים לחברי הסגל ולחבר הנאמנים, אך לרוב אין ייצוג לסטודנטים. מעבר לבדיקת החוקה בכל מוסד, פנתה התנועה לאיכות השלטון לאוניברסיטאות כדי לברר כיצד הן מתנהלות בפועל, אך ללא הצלחה. "לצערנו אף אחת מהאוניברסיטאות לא מצאה לנכון להשיב לשאלתנו, ויש בכך להעיד יותר מכל על דרך התנהלותן", אומרת עו"ד נילי אבן חן, מהתנועה לאיכות השלטון.

כיצד קשורים ממצאי הדו"ח לחיי הסטודנטים בקמפוס ולאיכות ההוראה? לדעת אדמון ואיתי גוטלר, יו"ר אגודת הסטודנטים הנוכחי בעברית, מדובר בקשר ישיר: "הסטודנטים חיים בתחושת ניכור. הם מרגישים שמשקיעים בחוקרים ולא בהם. הם לא מרוצים מאיכות ההוראה באוניברסיטאות, אבל הם לא יודעים מה שורש הבעיה", מסביר גוטלר, 28, סטודנט לתואר שני בגיאוגרפיה בעברית, שיחד עם אדמון וסטודנטים נוספים באגודה מוביל את המאבק לשינוי המבנה הניהולי באקדמיה. "הבעיות שעולות בדו"ח הן אלה שגורמות למצוקה שהסטודנטים חשים. בגלל ייצוג יתר של הסגל בגופים המנהלים במוסדות ובגלל חלוקה לא ברורה בסמכויות הניהול בהן, הרבה רפורמות שצריכות לצאת לפועל ולהיטיב עם הסטודנטים - לא מתקיימות". "ישראל היא המדינה היחידה בעולם שבה במוסדות ההשכלה הגבוהה יש ייצוג חזק לסגל האקדמי, אבל אין כלל ייצוג לסטודנטים - וקבוצה אחת משתלטת על כל המשאבים", אומר ד"ר יעקב ברגמן, מרצה למינהל עסקים באוניברסיטה העברית ואחד ממבקריה החריפים של מערכת ההשכלה הגבוהה, שאף בחן בעצמו את יישום המלצות גרוסמן באוניברסיטאות. "כשישי קיצוצים, במקום לגעת במשכורות ובנסיעות לחו"ל של המרצים, מקצצים בזכויות של הסטודנטים, בשעות תרגול ובמלגות. העובדה שמונעים את הייצוג של הסטודנטים במוסדות, מצביעה על זלזול בזכות הסטודנטים להשפיע על סביבת הלימודים".

אגודת הסטודנטים הירושלמית ממוקדת מאוד: הם מתכוונים לדרוש מהמל"ג לחייב את האוניברסיטאות לבצע את כל השינויים שגדרשו מהן ב-2004, ולהטיל סנקציות כלכליות או לשלול הכרה במוסדות שלא יעשו זאת. "אם המל"ג לא תעשה זאת, נפתח בקמפיין ציבורי נגד מוסדות שלא יישמו את המסקנות, לצד מחאה משולבת בכל מוסד", אומר גוטלר. אדמון וגוטלר בטוחים שיצליחו לסחוף את ציבור הסטודנטים אחריהם: "נקבל גיבוי מהסטודנטים ברגע שהם יבינו כמה זה נוגע להם. אנחנו רוצים להוביל תהליכים כדי להפוך את האוניברסיטאות לטובות יותר, ולא רק להיטיב עם הסטודנטים". עם זאת, אופיו של המאבק הנוכחי גורם להם לחשוב שלא יהיה די בלחץ ההמונים על המוסדות להשכלה גבוהה, והם בוחנים גם אפשרות של מאבק משפטי.

שלומי כהן, 26, ראש המחלקה האקדמית באגודת הסטודנטים, וסיון פרי, 24, רכזת אקדמית בחוגים למדעי החברה, לומדים שניהם לתואר ראשון בכלכלה וחשבונאות בעברית. "לאורך השנים עברו מוסדות ההשכלה הגבוהה טלטלות רבות, שאף הביאו לאיום על העתיד של חלק מהם", אומר כהן. "המטרה היא להיאבק להבראת המערכת, מתוך חשש אמיתי להמשך קיומה בעתיד. לא נוותר למוסדות על חובותיהם כלפינו, עד שיהפכו לנגישים ושקופים". "אין לנו כוונה לצאת נגד המוסדות", אומרת פרי. "אנחנו מבקשים לייעל את תהליכי קבלת ההחלטות כדי לשים את המערכת במקום הראוי לה - הן ביחס למוסדות בעולם והן באופן שבו מתייחסים אליה הסטודנטים".

"ניצול לרעה של החופש האקדמי"

מאבק משפטי נשמע כמו אפיק הגיוני, בהתחשב בהתנגדות העזה של האוניברסיטאות לאורך שנים להתערבות בניהול שלהן. למעשה, הדו"ח של התנועה לאיכות השלטון פוגע ישירות בעצב הרגיש ביותר של האוניברסיטאות. על הנושא הזה בדיוק מתנהל מאבק עיקש כבר כמעט שני עשורים מול משרד הממשלה, ובעיקר מול האוצר: מצד אחד, האוניברסיטאות טוענות כי הניסיונות לשנות את המבנה הניהולי שלהן פוגעים בעצמאות שלהן, ברמה האקדמית והמחקרית, ואף מנוגדים לחוק המל"ג, המבטיח חופש אקדמי ומינהלי למוסדות ההשכלה הגבוהה; ומנגד, האוצר דורש שקיפות ורפורמה ניהולית במערכת ההשכלה הגבוהה, המתקצבת בכ-7 מיליארד שקל בשנה, שמתוכם 5 מיליארד שקל מוקצים לאוניברסיטאות.

כעת, אל החזית מול האוניברסיטאות, מצטרפים גם הסטודנטים. אלא שלצד הסטודנטים עומד לא רק האוצר, שכמובן רוצה לשלוט טוב יותר בתקציבים, אלא גם דו"ח ועדת מלץ, שקבע כבר בשנת 2000 כי "לא כל המרצים מקפידים על מילוי חובותיהם כלפי הסטודנטים בתחום ההוראה, ההדרכה, ימי קבלת קהל והחזרת בחינות ועבודות בזמן". את הסיבה לכך נעצה ועדת מלץ בניהול האוניברסיטאות, "שמתאפייני בניגוד עניינים", בשל הנוכחות המוגברת של חברי סגל הפועלים בניגוד עניינים - הם גם משפיעים על ניהול המוסדות וגם תובעים לשפר את תנאי עבודתם. "תהליך קבלת ההחלטות במוסדות מסורבל, וקיים עיכוב רב בביצועם", נכתב בדו"ח הוועדה.

אם זה לא מספיק, דו"ח מבקר המדינה החריף מ-2009 תקף את אופן הניהול באוניברסיטאות, שהביא לגירעונות כבדים ולחריגות שחר שממשיכות גם כיום. באוניברסיטאות נעמדו על רגליהם האחוריות והתנגדו נמרצות למסקנות ועדת מלץ. מסמך גרוסמן היה למעשה ניסיון לגשר בין מסקנות מלץ לאינטרסים של האוניברסיטאות. אבל גם ההמלצות האלה, העדינות יותר, לא התקבלו בשלווה בקרב האוניברסיטאות וחברי הסגל - וכפי שמראה הדו"ח של התנועה

לאיכות השלטון, מרביתן לא יושמו כלל.

באי יישום ההמלצות האוניברסיטאות לא עברו על החוק, מאחר שהמסמך קבע שיש להתאים את המסקנות לכל מוסד באופן פרטני אך גם באופן סביר, שלא יסטה מהעקרונות. ואולם לסטודנטים יש ביקורת חריפה על התנהלותן: "האוניברסיטאות מרגישות שהן מעל לחוק ומעל למל"ג", אומר אדמון. "הן מצפצפות על החלטות המל"ג, תוך ניצול לרעה של החופש האקדמי. החופש האקדמי חשוב, אבל אי אפשר להסתתר מאחוריו בכל נושא". "ההתייחסות לעקרונות המחייבים של המל"ג היתה כאל המלצה בלבד, וזה חמור כשלעצמו. כל מוסד עושה את הישר בעיניו, וככה לא מנהלים מערכת השכלה גבוהה", אומר יו"ר התאחדות הסטודנטים, איציק שמולי. "אנחנו רואים במל"ג את ההבדל בין החלטות טובות שמתקבלות כתוצאה מהתערבות סטודנטים, לבין החלטות אחרות. הסטודנטים מבינים שגם להם יש אחריות ליצירת מערכת השכלה גבוהה איכותית ונגישה בישראל".
